

Hviid Jacobsen, M. & Kristiansen, S. (red.) (2005) Hverdagslivet: Sociologier om det upåagtede. København: Hans Reitzels forlag (384 sider)

Anmeldt af: Svend Brinkmann, Ph.d.-studerende, Psykologisk Institut, Århus Universitet

Hvordan skal vi forstå forholdet mellem hverdagslige, mellemmenneskelige interaktioner og det større samfund? Forklarer samfundsmæssige forhold og økonomiske betingelser det, der foregår i hverdagslivet? Eller er det netop i hverdagslivet, at et samfund, en stabil social orden, etableres? Disse spørgsmål er centrale for sociologien, men også for andre humanvidenskaber som psykologi og antropologi. Sociologerne har oftest taget udgangspunkt i "samfundet", i de grundlæggende socio-økonomiske forhold, i forudgivne sociale strukturer, magt- og interessekonflikter. Disse makroforhold er så blevet set som havende forklaringskraft, når vi skal forstå mikrointeraktioner mellem mennesker; hvordan mennesker taler, hvad de mener, hvordan de klæder sig osv. Men der er også en lang tradition i sociologien for at vende perspektivet om. For at se samfundet som noget, der skal forklares, snarere end som noget, der forklarer noget. Og hverdagslivet er ofte blevet set som den sfære, hvori større sociale strukturer og mønstre produceres, dvs. som noget, der potentielt forklarer samfundet.

Nu har vi på dansk fået en fin antologi om sociologiske perspektiver på hverdagslivet redigeret af Michael Hviid Jacobsen og Søren Kristiansen, der begge er lektorer ved Institut for Sociale Forhold og Organisation på Aalborg Universitet. Bogen er lang men velstruktureret, og læseren præsenteres for mange forskellige bud på, hvordan sociologien kan nærme sig hverdagslivet som arnested for "det sociale" – og som centralt fænomen i enhver socialvidenskab. Allerede i redaktørernes introduktion kan læseren se den indbyggede ambivalens, der er i begrebet om hverdagslivet – og i mange forfatters brug af begrebet. Først forsikres vi om, at hverdagslivet ikke kun er "noget i sig selv, men også en del af noget større – den overordnede kultur og omfattende samfundsstruktur, uden hvilken hverdagslivet slet ikke ville være og vice versa" (s. 11). Man fornemmer, at redaktørerne ikke ønsker at skræmme "makroskopisk" orienterede sociologer væk, men vil forsikre interesserede læsere om, at hverdagslivsperspektivet skam ikke medfører en afvisning af traditionelle makrosociologiske kategorier som relevante analyseenheder. Men på den næst følgende side ser vi en mere radikal fortolkning af hverdagslivsbegrebet: "Hverdagslivsbegrebet repræsenterer altså en afvisning af forudgivne sociale mønstre og fokuserer i stedet på den gøre og laden, der frembringer disse selv samme mønstre" (s. 12, min fremhævelse, SB). Det er nok så radikalt at afvise forudgivne sociale mønstre, og en sådan afvisning udstyrer hverdagslivet med en ontologisk forrang, hvor begrebet så antages at kunne forklare andre – og afledte – sociologiske makroprocesser og –strukturer.

Denne ambivalens og dette tema går igen i stort set alle kapitler i bogen – men på forskellig vis. Bogen består af ni hovedkapitler, der hver præsenterer et teoretisk perspektiv på hverdagslivet: kapitel 1 om Chicago-sociologi, 2 om amerikansk pragmatisme, 3 om symbolsk interaktionisme, 4

om marxisme, 5 om fænomenologi, 6 om Goffman, 7 om eksistentialisme, 8 om etnometodologi og "det absurdes sociologi" (et for mig nyt begreb) og 9 om samtale-analyse.

Der er et vist overlap mellem især de tre første kapitler. Chicago-skolen, pragmatismen og symbolsk interaktionisme (Mead og Blumer) deler vældig mange grundantagelser, og disse tre kapitler kunne muligvis være slået sammen til et enkelt eller to. Med tre kapitler er der en del gentagelser, men vi får til gengæld disse traditioner grundigt udfoldet, både historisk og nutidigt, og det er eksempelvis interessant i Antje Gimmmlers kapitel om amerikansk pragmatisme at se en aktuel sociolog som Richard Sennett læst ind i den pragmatiske tradition. Forinden kapitlet om pragmatisme skriver Anja Jørgensen om Chicago-sociologien og i kapitel 3 skriver Irene Levin & Jan Trost om symbolsk interaktionisme.

Kapitlet om marxisme af Michael Gardiner er også interessant, idet marxistisk teori i social-videnskaben oftest forbindes med et makroperspektiv, der forklarer hverdagens fænomener ud fra bagvedliggende faktorer som produktionsforhold og interessemodsatninger. Men Gardiner har fine redegørelser for Georg Lukacs, Georg Simmel, Walter Benjamin og Agnes Heller som repræsentanter for en art "hverdagslivsmarxisme", der undgår de mere bastante reduktioner af det levede liv til økonomiske faktorer. Der er også en god analyse af Marx' egen ambivalens over for hverdagslivet, som sociologien som helhed har overtaget (som bemærket ovenfor). Gardiner beskriver, at hverdagslivet hos Marx både er "årsag til og det profylaktiske middel imod mystificerende og feticherede sociale relationer, noget, der både bør hyldes, men også betragtes kritisk og i sidste instans forandres." (s. 138).

Dan Zahavi & Søren Overgaard skriver i vanlig sikker stil om fænomenologi – i dette tilfælde om "hverdagslivets subjekt" i den fænomenologiske sociologi med særligt henblik på Alfred Schutz. Dernæst følger nogle kapitler om det, man vel oftest tænker på som "hverdagslivssociologi", nemlig de mikrosociologiske traditioner hos Goffman og Garfinkel (etnometodologi). Søren Kristiansen skriver om Goffmans dramaturgiske sociologi og Michael Hviid Jacobsen om Garfinkels etnometodologi og det absurdes sociologi. Imellem disse kapitler er et bi-drag af Joseph Kotarba om eksistentialistisk sociologi, som – efter hvad jeg kan bedømme – har meget til fælles med det absurdes sociologi (eller omvendt). Det absurdes sociologi hævder tilværelsens grundlæggende meningsløshed og absurditet, og mener, at mennesket gennem "aktiv handling og en strategisk og reflektiv indsats" kan håndtere absurditeten (s. 288). Positionen kan derfor også beskrives som "sociologisk machiavellisme" (s. 291). Ophavs-mændene til det absurdes sociologi, S. Lyman og M. Scott, hævdes også at være inspireret af Camus og Sartre m.fl., så det ville efter min mening have været mere naturligt at behandle det absurdes sociologi i kapitlet om eksistentialisme, og så have givet etnometodologien et helt kapitel for sig selv, hvilket den bestemt fortjener. Dette betyder dog ikke, at redegørelserne for Goffman og Garfinkel er mangelfulde. De er begge vældig oplysende, loyale og behørigt kritiske, men især Garfinkel kunne have fået mere plads, da han bliver stadig mere aktuel, og eksempelvis er en hovedinspirationskilde bag Bruno Latours nye bog om "det sociale" (Latour, 2005, Reassembling the Social, Oxford University Press).

Det sidste kapitel i bogen er om samtaleanalyse, og det er forfattet af Søren Peter Olesen. Samtaleanalyse er primært knyttet til Harvey Sacks og Emanuel Schegloff, og dette kapitel er det mest "tekniske" med en del eksempler på mikroanalyser af samtaler, hvilket samtidig gør det til det mest empiriske kapitel. For bogen er helt overvejende en teoretisk diskussion af noget af det mest praktiske, man kan forestille sig: hverdagslivet. Og deri består dens para-doks. Man kunne have ønsket flere eksempler på empiriske hverdagslivsanalyser, og måske lidt færre teoretiske distinktioner mellem forskellige teoritraditioner. Som bogen er tilrettelagt nu, er det helt primært en bog om hverdagslivssociologi og i langt mindre grad om selve hverdagslivet. Men læst på de præmisser er den bestemt vellykket.

For kvalitative forskere er bogen vigtig, da den præsenterer en række optikker på det felt – hverdagslivet – hvor de fænomener, som kvalitative forskere er interesserede i, uundgåeligt udspiller sig. Men det er ikke som sådan en metodebog, så den empirisk arbejdende kvalitative forsker må selv gøre et stykke benarbejde for at koble de teoretiske optikker med den konkrete forskningspraksis, hvor mennesker i hverdagslivet observeres, udspørges og objektiveres i transskriptioner og videnskabelige artikler. Men som teoretisk blik på hverdagslivet er bogen værd at læse – også af forskere uden for sociologien.